

MODERN ARAP EDEBİYATININ USTA KALEMLERİ
Prof. Dr. Aida İmanquliyeva (çevirenler: Reşad İlyasov ve Qiyas Şükürov), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, 380 s.

Serdar USLU*

19. yüzyılın sonlarında Lübnan'da hüküm süren sosyal, siyasi ve iktisadi şartlar, yerel halkın kitleler halinde A.B.D.'ye göç etmesine sebep oldu. Bu göç, ülkenin düşünce yaşamına ve edebiyatına derin etkilerde bulundu. Üretken ve yaratıcı Lübnan aydınlarının A.B.D.'ye, özellikle New York'a göç etmeleri, Arap edebiyatında göç olgusunun ağırlıklı bir rol oynamasına yol açtı. Bu durum, Doğu ile Batı edebiyatları arasındaki karşılıklı etkileşim açısından önemliydi. Prof. Dr. Aida İmanquliyeva'nın "Modern Arap Göç Edebiyatının Usta Kalemleri" isimli çalışması, A.B.D.'ye göç eden Arap aydınlarının en verimlileri arasında yer alan Cibran Halil Cibran, Emin er-Reyhâni ve Mihail Nuayme'nin eserlerinin analizi yoluyla, söz konusu Doğu Batı etkileşimini ve bunun doğurduğu sonuçları etkili biçimde ele almakta ve önemli sonuçlara varmaktadır. Eser, günümüzde canlılığından hiçbir şey kaybetmeyen, bilakis önceki yıllara göre çok daha önem kazanan Doğu-Batı ilişkileri sorununa yeni yaklaşımlar getirmesi bakımından son derece önemlidir.

Esere göre, Cibran, er-Reyhani ve Nuayme'nin edebi yaratıcılıklarının önemi, Avrupa ve Amerika edebiyatlarının etik ve estetik değerlerini yenilikçi bir bakış açısıyla benimseyerek, kendi milli değerleriyle sentezlemeye çalışmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Ünlü Rus oryantalisti İ. Y. Kraçkovski tarafından "Suriye Amerikan Okulu" başlığı altında incelenen bu üç yazarın edebi etkinlikleri, sıra dışı bir görünüm arz etmekteydi. Cibran ve er-Reyhani, İngiliz Göl Okulu ve Amerikan transandantalizminden etkilenirken, Nuayme, Rusya'da almış olduğu eğitimin de etkisiyle eleştirel realizmi benimsemişti. Bu durum, söz konusu okulun edebi etkinliklerini zenginleştirdi ve Modern Arap edebiyatının şekillenmesinde etkin bir rol üstlenmelerini sağladı. Kraçkovski bu rolü değerlendirirken,

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi.

Modern Arap Edebiyatının kaderinin göçle yakın bir ilişki içinde olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu tespit, Suriye-Amerikan okulu yazarlarının göçmenliklerini, sadece literal anlamda bir göçmenlik olmaktan çıkarır ve aynı zamanda fikri bir göçmenlik haline getirir; Doğu irfanının Batı tekniğine göçüdür bu ve Doğu irfanının, Batı tekniğiyle aşılınarak yeni bir ruhsal olgunlaşmanın temeli haline getirilmesini talep eder. Suriye-Amerika Okulu, bu amacın başarılmasında süreli yayınları önemsemiş, bu uğurda sayısız dergiler ve yayımlar çıkarmış, 1920 yılında New York'ta, "Kalemler Birliği" (er Rabitatü'l-Kalemiyye) adı altında örgütlenmiştir.

İmanquliyeva'ya göre, Suriye Amerikan okulunun Arap edebiyatına, özellikle şiir sanatına en büyük katkısı, üslupta serbestleşme ve içerikte sosyalleşme olmuştur. er-Reyhani ve Cibran, Arap şiirinde serbest üslubun ilk örneklerini vermişlerdir. Diğer yandan Kraçkovski'nin ifadeleriyle, Cibran'ın serbest şiirlerinin başlıca konusu insandır. Bu özellikleriyle Cibran, Arap edebiyatı için bir devrimdir.

İmanquliyeva, çalışmanın ikinci bölümünde Cibran'ın romantizmini son derece yenilikçi ve yaratıcı bir üslupla tartışmaktadır. İmanquliyeva'ya göre Cibran, derin biçimde etkilenmiş olduğu İngiliz romantikleri gibi, güzelliği, genel ve ideal bir olgu olarak benimsemiş ve onu tüm insanlığın kutsal mülkü ve hakikatin kendisi olarak kabul etmiştir. Diğer romantikler gibi, Cibran da uygarlığın endüstriyel ve teknik kazanımlarına karşı çıkmamış, bilakis, uygarlığı, özlemine çektiği manevi uyanış açısından önemsemiştir. Böylece Batı tekniği ve endüstrisi, Cibran'ın eserlerinde Doğu maneviyatıyla uyumlu kılınmıştır. Bu durum, Suriye-Amerikan okulunun manevi uyanış ülküsüne uygundur. Ancak İmanquliyeva'ya göre Cibran, diğer romantiklerden, özellikle derin biçimde etkisinde kaldığı Byron'dan farklı olarak, toplumunun sorunlarına karşı da ilgilidir. Cibran'ın romantik bir kalem olarak Arap toplumunun sorunlarına yönelmiş olması, sadece Arap edebiyatı açısından değil dünya edebiyatı açısından da çok yenilikçi bir tutumdur. Cibran'ın kahramanları geleneksel romantik kahramanlardan farklı olarak, topluma karşı değildir, aksine onunla bütünleşir.

İmanquliyeva, çalışmanın üçüncü bölümünde er-Reyhani'nin sanatsal üslubunu ve kişiliğini Doğu-Batı ikilemine oturtmak konusunda sıra dışı bir başarı sergilemektedir. er-Reyhani, kendisinin hem Batı'ya, hem Doğu'ya ait olduğunu hissetmiş ve Araplar'ı, Batı'nın ekonomik ve kültürel kazanımlarını sahiplenmeye davet etmiştir. Doğu toplumlarının yükselişinde kalbi hayatın ve felsefi derinliğin yeterli olmadığını, kültürel kazanımların ve teknik ilerlemelerin de manevi ve sosyal diriliş için gerekli olduğunu savunmuştur. Bu ülkü doğrultusunda, Doğu'ya Batı'nın tekniğini, Batı'ya ise Doğu'nun felsefesini ve şiirselliğini taşıma misyonunu üstlenmiştir. Bu uğurda manevi değerleri özellikle vurgulayan transandantal akımın etkisine girmiş, romantizmin temel kaynaklarından biri olan doğayı, insanın manevi diriliş kaynağı olarak yorumlamıştır. İmanquliyeva, er-

Reyhani'nin ferdiyetçiliğinin, son kertede sosyal bir ülkü tarafından beslendiğini tespit eder. İnsanın manevi uyanış ve olgunlaşması, toplumun yükselişi için şarttır. İmanquliyeva'nın en çarpıcı tespitlerinden biri, er Reyhani'nin bireysel olgunlaşma anlayışını, kişinin kendi iç tezatlarını aşmasıyla ilişkilendirmiş olmasıdır. Doğu-Batı arasındaki tezat, kişinin kendi iç dinamikleri, yani aklıyla kalbi arasındaki tezatin yansımasıdır. Bu durum, er-Reyhani'nin çatışkılarını başarılı biçimde açıklamaktadır. Arap milli şuuruna yaptığı katkılar, bu çatışkılarca şekillendirilmiştir.

İmanquliyeva'ya göre Nuayme, Cibran ve er-Reyhani'nin, İngiliz Amerikan Ekolü karşısındaki hislerini ve durumlarını, Rus edebiyatı karşısında duyumsamış bir Arap aydınıdır. Rus edebiyatından derin biçimde etkilenmiş, Rus yazarların yazdığı gibi yazmak istediğini açıkça ifade etmiş ve Rus edebiyatına ilişkin kazanımlarını ömrünün sonuna kadar büyük bir memnuniyet duygusuyla anmıştır. Edebi eser karşısındaki eleştirel tutumunu geliştirirken Belinski'den, hümanizmini ve zulüm karşıtı tutumunu Tolstoy'dan, gerçekçi ifade üslubunu ise Çehov'dan almıştır. İmanquliyeva'ya göre Nuayme'nin öyküleri, Arap sosyal gerçekliğinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Öyküleri sadece içerikleriyle değil ruhlarıyla da milli bir nitelik arz eder. Nuayme'nin, Cibran ve er-Reyhani'nin yanı sıra bu çalışmaya konu edilmiş olması, Batı değerlerinin İngiliz-Amerikan yorumuyla Rus yorumu arasındaki farklılıkları izlemek bakımından eşsiz fırsatlar sunmakta, Suriye-Amerikan Okulunu bilhassa önemli kılmaktadır.

İmanquliyeva'ya göre, her üç yazarın da Hıristiyan olması, göç ettikleri ülkelerde edebiyat çevreleriyle yakın bir temas kurmalarına ve Batı medeniyetinin kazanımlarını önyargısızca benimsemelerine imkân sağlamıştır. Ancak her üç yazar da, bütün ferdiyetçiliklerine rağmen, içinde doğup büyüdüğü Arap toplumlarının sosyal ve milli sorunlarına, bağımsızlık mücadelelerine ve manevi kalkınmalarına derin bir ilgi duymuşlardır. Bu durum, onları, Doğu-Batı ilişkileri sorunu açısından verimli bir sentez odağı haline getirmiştir. Bizce, Suriye-Amerikan Okulu'nun üstlendiği bu sentez misyonu, yüzyıllar önce Süryani Hıristiyanların, Yunan felsefesini ve kazanımlarını Arapça'ya çevirerek verimli bir İslam felsefesinin doğmasına ön ayak olmaları hadisesini hatırlatmaktadır. O yüzyıllarda Yunanlılık kimliği altında beliren Batı bilgisi, çağımızda İngiliz, Amerikan ya da Rus kimliği altında belirirken ve yeni sentezleri gerekli kılmaktadır.

Prof. Dr. Aida İmanquliyeva'nın bu eşsiz çalışmasının, Doğu ve Batı medeniyetleri arasında daima bir köprü vazifesi gören Türkiye'de, Türk okurunun istifadesine sunulmuş olması bizce son derece anlamlıdır. Türk halkına, Batı ile ilişkilerinde, diğer Doğu milletlerinin deneyimlerinden haberdar olmak imkânı sunacaktır. Edebiyat daima, farklı uygarlıkların ve kültürlerin etkileşimlerinin en açık ve etkili biçimde izlenebildiği bir disiplin olmuştur. Cibran, er Reyhani ve Nuayme, sadece birer edebiyatçı değil, aynı zamanda içinde yaşamakta olduğumuz dünyanın iki uygarlık odağını, Doğu ve Batı'yı ustalıkla çözümlemiş, yaratı-

cı düşünürlerdi. Kendi toplumunun gerçeklerinin farkında olan ve ülkesinin kaygılarını iyi bilen İmanquliyeva'nın, almış olduğu Batılı eğitimi ve edindiği eşsiz tecrübeler, onu, bu türden bir konuda bilhassa önemli bir kişilik haline getirmektedir.

Bu kıymetli eserin dilimize kazandırılmasında büyük hizmetleri geçen, editör Dr. Afaq Esedova'ya ve çevirmenler Reşad İlyasov ile Qiyas Şükürov'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.